

Franz Metz: *Te Deum Laudamus. Contribuție la istoria muzicii bisericești din Banat. Beitrag zur Geschichte der Banater Kirchenmusik.* (Bukarest 1995)

Franz Metz jelenleg a németországi *Institut für Deutsche Musik im Osten* munkatársa, az MGG zenei lexikon *Banat* cikkének szerzője. Tanulmányait a bukaresti Zeneakadémián végezte, ugyanitt doktorált. A román nyelven megírt kötet, mely egyben doktori disszertációja is, egy tizenöt éves anyaggyűjtő munka eredményeképp jött létre. Ekként számba veszi azokat a dokumentumokat, melyek a bánási németek egyházi és egyházi vonatkozású világi zenei életével kapcsolatosak. A különböző típusú, XVIII. századi, de főképp XIX–XX. századi német illetve magyar nyelvű források a szerzői előszó szerint többnyire első közlésként jelennek meg, lehetőleg teljes terjedelemben, több esetben fakszimilében is (a 170 oldalnyi fakszimile a kötet több mint egyharmadát teszi ki). A településenként bemutatott anyagok összetétele heterogén, egy folyamatban lévő kutatást tükröz: hiszen nemcsak a források fennmaradása esetleges, a fennmaradt anyagok feldolgozása sem fejeződhetett még be. (Kivitelezésre vár többek között még az a terv is, melyet Metz „a bánási egyházi archívumok és orgonák megmentésére” dolgoz ki.) Ennek megfelelően, a ma már rendelkezésére álló különböző anyagok függvényében, a szerző más-más típusú fejezetekben tekinti át a bánási egyházzene mintegy 900 évét. (A kötet végén található rövid német nyelvű összefoglalás az egyes szakaszokat további adatokkal gazdagítja, arányait tekintve nem követi feltétlenül a könyv struktúráját).

(1) Egyes periódusokról csupán rövid történeti áttekintést ad. A második fejezet például (*A csanádi püspökség egyházzeneje a középkorban*, 13–14. o.) három szakaszban foglalja össze a IX. század második fele és 1716 között eltelt időszak fontosabb eseményeit (a kezdetek és a török uralom egyházzeneje) Délkelet-Európára és a csanádi püspökségre vonatkozóan.

(2) A német telepések katolikus egyházi népénekeire, a használatban lévő énekeskönyvekre hoz példákat a harmadik, negyedik ill. kilencedik fejezet (*A bánási németek egyházzeneje a XVIII. században*, 17–20. o.; *Egyházzene a XIX. században*, 32–33. o.; *A bánási németek egyházzeneje a XX. században*, 255–257. o.). Mindezeket kiegészíti a Bánágban használt katolikus és evangélikus énekeskönyveknek külön egységként, mintegy függelékként közölt jegyzéke.

(3) A zenei életre (*regens chorik* működésére, gyűjteményekre, inventáriumokra, zeneegyesületekre etc.) vonatkozó, településenként rendezett adatok képezik a könyv gerincét.

A temesvári székesegyház XVIII–XX. századi történetét (5. fejezet, 38–74. o.) Hans Diplich (*Die Domkirche in Temeswar, ein Beitrag zu ihrer Baugeschichte*. München 1972.) kutatásai nyomán tekinti át, közli a dóm – bécsi *Kriegsarchiv*-ban lévő – levéltári anyagának (a temesvári püspökség és a bécsi udvar közötti levelezés) a zenekar szervezésére és fenntartására vonatkozó adatait (39–43. o.).

A XVIII. századi illetve XIX. század eleji erdélyi, bánsági *regens chorik* zeneszerzői munkásságáról igen keveset tudunk. Metz az irodalom, a fennmaradt kották és korabeli újságcikkek alapján összegzi a XIX–XX. századi jelentősebb karnagyok (Joseph Kratochwill, Franz Limmer, Moritz Pfeiffer, Franz Wilhelm Speer, Martin Novacek, Járosy Dezső, Braun Dezső) tevékenységét és műveit. Különösen értékes a temesvári gyárvárosi-templom 1857-es inventáriuma, mely többek között a J. Kratochwill (1763–1839) hagyatékából származó autográfokat is tartalmazza (43 tétel) – ebből a periódusból tudomásunk szerint ez a legterjedelmesebb műlista. Kratochwill kompozíciói mára jórészt elvesztek, közülük néhányat az oravicabányai, a temesvári belvárosi templom ill. a nagyváradi székesegyház anyaga őriz. Ugyanakkor az említett inventárium az egyetlen forrás, mely a temesvári XIX. század eleji repertoárt dokumentálja, mivel a korabeli kottaállomány lényegében megsemmisült (a jegyzéket egészében Metz a későbbiekben sem ismerteti).

Külön fejezetben (*Fontos bánsági zenei központok*, 95–208. o.) tárgyalja a szerző Lippa, Lugos, Karánsebes, Oravicabánya, Resicabánya, Arad és Újarad valamint a temesvári belvárosi, erzsébetvárosi és gyárvárosi templomok zenei életét. A *regens chorik* működésére vonatkozóan XVIII. századi (Arad, Újarad), ill. XIX–XX. századi (Lippa, Resicabánya, temesvári templomok) adatokat közöl.

A XVIII. századból és a XIX. század első feléből a Bánság négy nagyobb, összefüggő anyaggal rendelkezik: a lugosi, a lippai, az oravicabányai, valamint az újaradi gyűjteménnyel. (A lugosi és újaradi állomány bizonyos hányada a temesvári püspökség archívumában illetve a Franz Metz által létrehozott németországi gyűjteményben található más bánsági anyagokkal együtt [*A szerző közlése*]. 1989 előtt ugyanis a németországi archívumon keresztül látta Metz biztosítottnak a kották megmentését.) Későbbi, többnyire XX. századi a temesvári gyárvárosi (kb. 300 tétel), az erzsébetvárosi (kb. 300 tétel) és a belvárosi (kb. 150 tétel) templom fennmaradt állománya. Ez utóbbiakról illetve a lugosi katolikus templom anyagáról (kb. 310 tétel) teljes jegyzéket közöl. A lippai gyűjteményből csupán az általa legfontosabbnak ítélt művek (250-ből 37 tétel), az oravicabányai archívumból a XVIII. századból és a XIX. század első feléből származó kották, illetve egy 1836-os kotta- és hangszer-inventárium (55 partitúra) kaptak helyet a kötetben. A teljes oravicabányai anyag, de akár e két utóbbi, hozzávetőleg azonos időszakra vonatkozó jegyzék összehasonlítása tanulságos lehet (a Metz listáján szereplő 31 kotta közül ugyanis – amennyire a vázlatos címleírás alapján megállapítható – csak 8 tétel szerepel az 1836-os inventáriumban).

A 7–8. fejezet 40 kisebb településsel kapcsolatban a Bánság Trianon utáni területi megosztását követő rendben közöl információkat a kántorok működésére és orgonákra vonatkozóan – többnyire helyszíni kutatások alapján (*A román Bánság területén élő németek zenéje*, 209–236. o.; *A szerb Bánság területén élő németek zenéje*, 251–254. o.). Továbbra is részletesen foglalkozik a fontosabb, használatban lévő énekeskönyvekkel és gyűjteményekkel. Ismerteti például a Jékly Károly csanádi kántor által lemásolt művek jegyzékét: a négy fennmaradt kötet Metz megállapítása szerint 1712–1902 közötti kompozíciókat tartalmaz (226–230. o.).

(4) Külön egységként jelenik meg 29 bánsági illetve a Bánságból származó német muzsikus életrajza (262–272. o.) valamint

5) a bánsági orgonaépítéset 250 évének rövid összefoglalása (273–284. o.). Néhány városi illetve falusi XVIII. századi orgona létéből kiindulva, és ismerve néhány ezidőtájt a Bánságban is működött orgonaépítőt, a szerző arra a következtetésre jut, hogy ekkor a katolikus templomok többségében már kellett lennie orgonának (ld. Előszó, 6. o.). A XIX. századtól kezdődően pedig mind több adattal igazolja az orgonák teljeskörű jelenlétét. Elkészíti a bánsági illetve hosszabb-rövidebb ideig itt tevékenykedett orgonaépítők névsorát, ismerteti a helyi orgonaépítők rendelkezésünkre álló életrajzi adatait és részletesen foglalkozik a Carl Leopold Wegenstein által 1880-ban alapított cég tevékenységével, közölve a cég 1913-ban kiadott kimutatását addig készített 122 orgonájukról.

Franz Metz könyve elsősorban a Bánság kisebb városainak (Lugos, Oravicabánya, Lippa stb.) és falvainak zenei életére vonatkozóan bizonyul hiánypótlónak. Forrásközlő, de különböző kutatási területeket érintő munkáról lévén szó, az anyag természete még nem teszi lehetővé az összegezést, értékelést. A többször megfogalmazott, elsősorban a repertoárra vonatkozó következtetések sem emelkedhetnek felül az általánosságok szintjén – gyakran csak közelebbi-távolabbi analógiákra támaszkodhatnak. Így M. Haydn, J. Haydn, Mozart és más komponisták műveiről készült, a lugosi és oravicabányai gyűjteményben található néhány másolat alapján kell a szerzőnek feltételeznie, hogy: „Már a betelepítés utáni első években előadták a bécsi klasszikusok műveit a bánsági templomokban” (6. o.); „Oravicabányán a XVIII. század közepén minden vasárnap előadtak egy kórusra és zenekarra írt misét, Mozart miséit 1785-től kezdődően játszották a Bánságban...” (38. o.). (Ugyanitt – valószínűleg sajtóhiba folytán – Joseph Haydn műveinek első temesvári előadása 1750-es évszámmal szerepel.) Néhol hiányolható a címléírásokból a művek azonosításához feltétlenül szükséges információ. Pedig ez fontos lenne, mivel a Metz által megadott dátumok magyar területen igen korainak számító Haydn- és Mozart-bemutatókra utalnak. Hasonlóképp hiányoljuk a levéltári források esetében a dokumentum típusának, lelőhelyének pontos közlését (enélkül nehezen állapítható meg, milyen mértékben maradtak fenn illetve kerültek feldolgozásra egyes forráscsoportok). A Bánságot annyira jellemző, a szerző által is többször hangsúlyozott kulturális kölcsönhatás zenei vonatkozásainak vizsgálata ugyanis csak a helyi gyűjtemények illetve levéltári anyagok teljeskörű feldolgozását követően, a magyarországi és – a referenciaként szolgáló – európai (osztrák, délnémet) egyházzenei repertoár ismeretében válhat lehetségessé.

*Szacsvai Kim Katalin*

A kiadvány 15.000 lejes áron kapható a kolozsvári, temesvári és bukaresti „Humanitas” könyvesboltokban valamint a bukaresti katolikus könyvkereskedésben és a „Muzica” zeneműboltban.